

Notes i ressenyes

Sobre el paper temàtic dels subjectes d'alguns verbs d'acció, per *Lluïsa Gràcia*

0. Amb el nom de «verbs d'acció» ens referim a un dels dos tipus de verbs individuats per Lakoff (1966) i (1970), els anomenats «verbs actius», que es contraposaven als «estatus». Molt sumàriament: els verbs actius expressen una acció i tenen un subjecte que es pot considerar un Agent perquè, amb la seva voluntat, és capaç de controlar l'acció descrita pel predicat. Admeten, entre altres coses, la forma imperativa, poden ser subordinats a verbs del tipus *ordenar*, *manar* o *prometre* i poden portar un complement adverbial de finalitat. Els verbs estatus, en canvi, expressen un estat, el subjecte no és agent perquè no pot controlar aquest estat i no admeten cap de les estructures que admetien els d'acció.¹

1. Parlem de «verbs actius» tot i que també es podria parlar de «construccions actives», ja que un mateix verb, considerat tradicionalment d'acció, pot formar part d'estructures que no expressen estrictament una acció sinó més aviat un procés o fins i tot un estat o una situació (segons la terminologia de Dik (1978)). Per a l'evolució de les propostes fetes sobre aquest tema, *vid.*, a més dels treballs ja citats de Lakoff i de Dik, els de Lee (1973), Ikegami (1973) i Lyons

Més endavant es va veure que la distinció de Lakoff en dos grups s'havia de revisar i Dik (1977) va arribar a la conclusió que hi ha quatre grups de verbs caracteritzats pels trets semàntics [\pm dinàmic] i [\pm control].² Ara no discutirem aquestes propostes (remetem el lector a la bibliografia de la nota 1) i centrarem el nostre estudi en certes característiques de les estructures amb verbs que admeten un subjecte controlador (i, per tant, Agent) i que a més expressen una acció.

1. Els tres tipus semàntics que hem triat els hem exemplificat a (1)-(3):

(1) Verbs AGENTIUS

- a. En Pere va assassinar el seu veí.
- b. La Maria va cridar el metge.

(1977) i l'estat de la qüestió exposat a Gràcia (1986).

2. Dik (1978) distingeix quatre tipus d'estats de coses: les *accions* ([+ dinàmic] [+ control]), els *processos* ([+ dinàmic] [- control]), els *estats* ([- dinàmic] [- control]) i les *posicions* ([- dinàmic] [+ control]).

c. El rector va parlar a tot el claustre.

d. La Teresa frega els plats.

(2) Verbs CAUSATIUS

a. El nen va trencar el vidre.

b. Els bombers van obrir la porta.

c. Els terroristes van cremar una llibreria.

d. La nena ha embrutat la cuina.

(3) Verbs CAUSALS

a. En Joan va provocar la divisió entre ells.

b. En Pere va originar molts conflictes.

c. En Joan va suscitar els gels de la seva dona.

d. La Maria ens va causar moltes molèsties.

El subjecte dels verbs agentius normalment és un sintagma nominal (SN) animat que rep el paper- θ Agent.³ Si alguna vegada apareix com a subjecte un SN inanimat és que es tracta d'una personificació (com a (4a)) o d'un ús metafòric del verb (com a (4b)):

(4) a. El govern de Pinochet ha assassinat milers d'innocents.

b. Aquest llibre parla de bruixes.

En qualsevol dels dos casos, caldrà considerar Agents aquests subjectes.

Els verbs causatius, en canvi, poden aparèixer amb un subjecte superficial Agent i animat, com a (2), però també poden tenir subjectes inanimats, com a (5), sense que ara es pugui dir que hi hagi hagut cap procés estilístic:

(5) a. La pilota va trencar el vidre.

b. La clau va obrir la porta.

3. Se suposa que cada verb assigna un paper- θ a cada un dels seus arguments (subjecte i complements regits). Aquesta assignació de paper- θ pot ser directa (a la posició d'objecte directe) o composicional (al subjecte, a través del SV, o als complements preposicionals, a través de la preposició). Els papers- θ indiquen la relació semàntica que s'estableix entre l'element assignador i l'argument que el rep. Per a totes les nocions tècniques que puguin aparèixer en aquest article remetent a les obres generals de Chomsky (1981) i (1986a) o a la introducció al model de Brucart (1986). Per a una aplicació al català del model actual de gramàtica generativa, *vid.* Bonet i Solà (1986). Per a la qüestió dels papers- θ , *vid.* Gràcia (1986).

Els subjectes superficials de (5) poden aparèixer com a sintagmes preposicionals (SP) a les frases de (2), introduïts per *amb*:

(6) a. El nen va trencar el vidre amb la pilota.

b. Els bombers van obrir la porta amb la clau.

El fet que no es puguin invertir els SNs, com es veu a (7), ens fa pensar que es tracta d'arguments amb dos papers- θ diferents. Hem anomenat Agent el que és animat i Instrument l'inanimat:

(7) a. *La pilota va trencar el vidre amb el nen.

b. *La clau va obrir la porta amb els bombers.

Si observem el comportament de les frases amb subjectes Agents i el de les que tenen subjecte Instrument, ens adonem que hi ha d'haver alguna cosa diferent en la seva estructura. Com es veu a (8) i a (9), només quan el subjecte és Agent és possible tenir una frase passiva amb el complement preposicional:

(8) a. El vidre de la cafeteria va ser trencat *pels manifestants*.

b. La porta va ser oberta *pels bombers*.

(9) a. ??El vidre va ser trencat *per la pilota*.

b. ??La porta va ser oberta *per la clau*.

D'altra banda, les construccions nominalitzades corresponents a aquestes estructures només admeten com a complement *per* + SN l'argument Agent, no l'Instrument:

(10) a. l'obertura de la caixa *pel (per part del) policia...*

b. la trencadissa de vidres *per part dels manifestants...*

(11) a. ??l'obertura de la caixa *per (part de) la clau...*

b. ??la trencadissa de vidres *per (part de) les pedres...*

Tot i que les construccions de (10) són d'una elegància molt relativa, és evident que són molt millors que les

d'(11). Si acceptem la hipòtesi de Jaegli (1984), segons la qual el *per* de les nominalitzacions només pot prendre el valor d'Agent, podem justificar la mala formació de les estructures d'(11). Més endavant explicarem la causa de l'estranyesa de les frases de (9).

La possibilitat dels verbs causatius de portar un SP circumstancial amb valor d'Instrument la comparteixen amb els verbs agentius (exemples de (12)). Gruber (1965) ja va observar que la presència d'un SP instrumental exigeix l'existència d'un Agent (i per això no és possible tenir-ne amb verbs estatius no-agentius):

- (12) a. Van assassinar el presoner amb un fusell.
b. Vaig fregar els plats amb Mistol.

Però els verbs agentius no poden tenir aquest argument a la posició de subjecte. Observem la diferència entre (5) i (13):

- (13) a. *Un fusell va assassinar el presoner.
b. *El Mistol va fregar els plats.⁴

Que la posició de subjecte dels verbs causatius és diferent de la dels verbs agentius ens ho confirma definitivament el fet que només els primers tenen la capacitat de formar part d'estructures intransitives el subjecte de les quals correspon a l'element que ocupava la posició d'objecte a la construcció transitiva:

- (14) a. El vidre s'ha trencat.
b. La porta s'ha obert.
c. La llibreria (s')ha cremat.
d. La cuina s'ha embrutat.

4. Observem que una frase com (i) podria semblar un contraexemple del que acabem de dir:

(i) Ariel renta més net / més blanc.

però en realitat es tracta d'una personificació: el detergent és tan potent, segons la publicitat, que pot ser un Agent. No es presenta com un Instrument que necessita la col·laboració i l'esforç d'un Agent (la persona que renta), sinó que pot actuar independentment. Notem, a més, que la frase, fora d'un context publicitari, no expressa una acció (és difícil canviar el temps del verb: ??Ahir a les quatre de la tarda Ariel va rentar els llençols), sinó una qualitat del subjecte.

Aquestes construccions, anomenades ergatives o incoatives, són impossibles amb els verbs agentius. Les frases de (15) són agramaticals si no les interpretem com a impersonals o reflexives:

- (15) a. *El veí s'ha assassinat.
b. *El metge s'ha cridat.
c. *Els plats es renten.

Per a acabar aquesta breu descripció dels tres tipus de verbs encara ens queda el grup del causals. Aquests, com els causatius, poden tenir un subjecte animat, com a (3), que s'interpreta com un Agent, o bé un subjecte inanimat, com a (16):

- (16) a. La decisió d'en Joan va provocar una gran sorpresa als seus pares.
b. La retirada de la candidatura va originar greus conflictes.
c. La desaparició d'en Pere amb aquella rossa va suscitar els gelos de la seva dona.
d. El retard del tren va causar moltes molèsties als resignats usuaris.

Una de les propietats més remarcables d'aquests SNs inanimats és que sempre són abstractes o, més concretament, derivats verbals o sintagmes amb contingut proposicional. Com a conseqüència, en tots els casos serà possible tenir com a subjecte una frase:

- (17) a. Que en Joan decidís allò va provocar...
b. Que la candidatura es retirés va originar...
c. Que en Pere desaparegués amb aquella rossa va suscitar...
d. Que el tren es retardés va causar...

Aquesta possibilitat de tenir una realització oracional no la comparteixen ni amb els Agents ni amb els Instruments. Nosaltres hem anomenat Causa el paper- θ d'aquests arguments inanimats. Notem que de vegades poden aparèixer com a circumstancials quan el subjecte és un Agent:

- (18) a. En Pere va provocar un escàndol amb el seu assassinat.
 b. La Maria causà moltes molèsties amb el seu atracament.

El fet que el SP pogués ser introduït per la preposició *amb* va fer pensar a Fillmore (1968) que es tractava d'Instruments. Hi ha, però, arguments que demostren que no ho són, entre els més evidents el fet que la preposició pugui ser també *a causa de*, cosa que és impossible per als Instruments. A més a més, és preferible distingir aquests dos papers- θ ja que un pot ser proposicional (la Causa) i l'altre no.

Els verbs causals, com els agentius o els causatius amb Agent, admeten sempre la passiva, tant si el subjecte és un Agent com si és una Causa:

- (19) a. Una de les crisis més fortes del govern de Craxi va ser provocada pels terroristes.
 b. Tot el conflicte va ser originat pel primer ministre.
 (20) a. Una de les crisis més fortes del govern de Craxi va ser provocada per l'afer de l'Achille Lauro.
 b. Tot el conflicte va ser originat per una mala administració dels diners.

Però a diferència dels verbs causatius, els causals no admeten la forma intransitiva:

- (21) a. *La crisi s'ha provocat.
 b. *El conflicte s'ha originat.

2. Feta aquesta anàlisi descriptiva dels tres tipus de verbs, ara cal explicar de què depenen les seves particularitats, quina estructura lèxica tenen i quina és l'estructura sintàctica que en deriva.

Pel que fa als verbs agentius, no hi ha cap problema per a donar-los una estructura- θ amb un Agent, que serà l'argument extern, i un Tema o Pacient, si tenen un altre argument nominal.

Els verbs causals tindran les mateixes propietats que els agentius però amb la particularitat que la posició de

subjecte podrà ser una projecció d'un Agent o d'una Causa.⁵

L'estructura profunda que es projectarà a partir d'un verb agentiu o d'un de causal serà una estructura amb una posició de subjecte temàtica i, si hi ha un altre paper- θ , amb un objecte que rebrà Cas del verb o bé d'una preposició.⁶

Les coses no són tan clares per als verbs causatius. Hem vist que el subjecte superficial d'aquests verbs pot rebre tres papers- θ diferents, com a mínim: Agent, Instrument o Pacient. Diversament del que passava amb els causals, cada una d'aquestes construccions té propietats diferents. Es podria pensar que l'Agent i l'Instrument són alternatius, com ho eren l'Agent i la Causa en els causals. Hi ha, però, un fet que ens fa dubtar d'aquest paral·lisme i és la impossibilitat de tenir una passiva amb un SP Instrument. No es pot dir que és un problema de la preposició i suposar que fins i tot amb

les passives verbals només pot introduir Agents. Les Causes dels verbs causals, com ja hem vist, poden aparèixer com a complements d'una frase passiva. Però l'argument que ens sembla més definitiu és que si un verb causatiu té un subjecte superficial Causa, en lloc d'un Instrument, la construcció passiva també resulta mal formada:

- (22) a. La inflació ha augmentat els preus.

5. En l'actual model de la gramàtica generativa s'ha demostrat l'adequació d'una hipòtesi que elimina els trets de subcategorització de les entrades lèxiques. Segons aquesta proposta, els arguments d'un predicat deriven directament de l'estructura temàtica (la graella- θ) inclosa a l'entrada lèxica del verb (o d'un altre element amb valor predicatiu). Cada paper- θ de l'estructura- θ es projectarà a la sintaxi seguint unes regles generals que determinaran la categoria sintàctica que els correspon i la posició que ocuparan a l'estructura profunda. Per a més detalls, *vid.* Gràcia (1986) i (1987) i la bibliografia que s'hi cita.

6. El Cas és un tret abstracte que els elements no nominals (verbs, preposicions i el component *concordança* (CONC) de Flexió) assignen als SNs que regeixen. El verb assigna Cas Acusatiu al seu objecte directe, les preposicions Cas oblic al SN que regeixen i CONC assigna Cas Nominatiu al subjecte de la frase. Per a una exposició més detallada de la Teoria del Cas, *vid.* la bibliografia general citada a la nota 3.

- b. El pes excessiu va enfonsar la nau.
- (23) a. *Els preus han estat augmentats *per la inflació*.
- b. *La nau ha estat enfonsada *pel fes excessiu*.

Comparem la agramaticalitat de (23) amb la bona formació de les construccions paral·leles amb Agents:

- (24) a. Els preus han estat augmentats *pel govern*.
- b. La nau ha estat enfonsada *pels enemics*.

Sembla, doncs, que el motiu de l'alternança vagi lligat al tipus de posició de subjecte. Això ens ho confirma ulteriorment el fet que aquests siguin els únics verbs que accepten una construcció intransitiva amb el subjecte Pacient.

L'anàlisi tradicional de Burzio (1981) per a explicar l'alternança transitiu/intransitiu consistia a proposar una regla lèxica que intransitivitzava el verb bàsicament transitiu. Com a conseqüència d'això i per motius independents el verb perdia la capacitat d'assignar paper- θ al subjecte.⁷ Les estructures projectades per aquests verbs ergatius eren com la de (25), on [e] representa una categoria buida:

- (25) [SN e] [sv V SN]

Per tal de no violar el Filtre de Cas,⁸ el SN, que no en rebia, s'havia de moure a la posició buida i no temàtica del subjecte, on rebia Cas nominatiu. D'aquesta manera es derivaven les estructures intransitives com les de (14). Si, en canvi, no s'aplicava aquesta regla lèxica el verb mantenia els seus dos arguments i en derivaven frases com les de (2), amb un Agent i un Pacient. Queda-

7. Aquesta és l'anomenada *Generalització de Burzio*, que, en la versió de Belletj i Rizzi (1986), es formula com segueix: «Un verb assigna Cas al seu objecte si i només si assigna paper- θ al seu subjecte.»

8. El *Filtre de Cas* tradicional (Chomsky (1981)), formulat com a (i), ha estat subsumit per un principi més general, l'anomenada *Condicció de Visibilitat*, que donem a (ii) (de Chomsky (1986)):

- (i) Filtre de Cas: *SN si SN té contingut fonètic i no té Cas.
- (ii) Condicció de Visibilitat: Un element és visible per a la marca- θ si forma part d'una cadena amb Cas.

ria per explicar l'aparició d'un Instrument a la posició de subjecte superficial.

El problema d'aquesta proposta és que, d'alguna manera, cal marcar en el lèxic tots els verbs transitius segons si tenen o no la possibilitat de ser intransitivitzats; contràriament, no s'explicaria per què els verbs agentius i els causals no ho permeten.

La hipòtesi que voldríem presentar s'inspira fonamentalment en algunes idees de Hale & Keyser (1985), que, al nostre parer, poden ser ampliades per tal de recollir també la distinció entre el subjecte Agent i l'Instrument.

La idea de Hale i Keyser és que aquests verbs, que tenen la doble possibilitat de projectar estructures transitives i intransitives, en la seva forma bàsica, tenen un sol argument, intern, que és un Pacient. Els altres verbs, en canvi, són bàsicament diàdics, amb un argument intern i un d'extern. Es pot suposar que l'assignació de Cas és lliure. Un verb com *trencar*, que tindria només un argument intern, Pacient, projectaria una estructura com la de (25). Si el verb no assigna Cas a l'objecte aquest es mou cap a la posició buida de subjecte i en resulta una frase com les de (14). Si el verb assigna Cas acusatiu a l'objecte, aleshores no es pot moure, però la posició de subjecte continua buida i, per tant, la frase és exclosa.

Una manera de «salvar» aquestes estructures és, segons Hale i Keyser, la inserció d'un predicat abstracte *causa* en un nivell lèxic, el que ells anomenen *Estructura Lèxica Conceptual* (ELC). Aquest predicat, al qual se subordinarà el predicat inicial, tindrà el seu propi argument extern Agent que després esdevindrà el subjecte de la construcció transitiva. Vegem tot seguit els exemples que presenten els autors amb el verb anglès *break* («trençar»):

- (26) Estructura bàsica:
[Y come to have a separation in material integrity]
- (27) Adjunció del predicat abstracte:
[X cause Y to come to have a separation in material...]

Així es dóna compte del valor causatiu de les construccions de (2) i, a més, no ens cal marcar tots els verbs transitius respecte a la regla d'intransitivització com passava amb la proposta de Burzio: només tindran aquesta possibilitat els verbs monàdics amb un argument intern. Els transitius diàdics hauran d'assignar per força Cas a l'objecte, perquè si no en rebés, com que la posició de subjecte ja està ocupada per l'argument extern, el SN no es podria moure, no podria rebre Cas i, per tant, violaria el Filtre de Cas.

Ara voldríem proposar un altre mecanisme per a dotar de subjecte aquests verbs ergatius recollint un suggeriment de Hale i Keyser. Segons ells, al nivell de l'Estructura Lèxica Conceptual, paral·lel al nivell temàtic, també es poden incloure arguments que no apareixen a la graella- θ . Algunes vegades, però, un d'aquests elements pot ser projectat a l'estructura sintàctica.⁹

Aquests verbs, com els agentius i a diferència dels estatus, tindrien a l'ELC un argument Instrument. En els casos en què no hi hagués cap argument a la graella- θ que pogués ser argument extern, hi hauria la possibilitat de projectar aquest Instrument a la

sintaxi. Òbviament, això només seria factible amb els verbs causatius quan assignessin Cas a l'objecte i no s'hagués inserit el predicat *causa*. L'Instrument de l'ELC dels verbs agentius mai no podria projectar-se a la posició de subjecte perquè ja hi hauria un paper- θ , l'Agent, que l'ocuparia. I el mateix es podria dir de les Causes dels causatius: a diferència dels causals, en els verbs causatius la Causa prové de l'ELC. És possible que en aquests casos l'estructura profunda neixi amb una posició de subjecte no temàtica i que la Causa o l'Instrument neixin en una posició interna al sintagma verbal. Com que allà no reben Cas (l'únic que el verb pot assignar el rep l'objecte), s'hauran de moure a la posició preverbal. De tota manera, aquest és un punt que caldria estudiar amb més deteniment.

Si la passiva només és possible amb els verbs que tenen una posició de subjecte temàtica, com ha estat demostrat a bastament,¹⁰ aquesta anàlisi que ara presentem explicaria la gramaticalitat de les passives dels verbs agentius, dels causals i dels causatius amb un Agent, i la agramaticalitat dels causatius amb una Causa o un Instrument.

9. El que caldria estudiar en treballs posteriors és si la projecció d'aquests elements es fa directament a l'estructura sintàctica o bé si cal suposar que hi ha un procés lèxic previ.

10. Vid. Burzio (1981), Jaeggli (1984) i Belletti i Rizzi (1986), entre d'altres.

Bibliografia:

BELLETTI i RIZZI, 1986	Adriana BELLETTI i Luigi RIZZI, <i>Psych-Verbs and Theory</i> , «Lexicon Project Working Papers», 13, MIT.
BONET i SOLÀ, 1986	Sebastià BONET i Joan SOLÀ, <i>Sintaxi generativa catalana</i> , «Manuals de Llengua Catalana. Biblioteca Universitària», 6 (Enciclopèdia Catalana, Barcelona).
BRUCART, 1986	Josep BRUCART, <i>Algunes reflexions sobre l'evolució de la gramàtica generativa</i> , «Els Marges», 33.
BURZIO, 1981	Luigi BURZIO, <i>Intransitive Verbs and Italian Auxiliaries</i> , tesi doctoral, MIT. (publicada a REIDEL, <i>Italian Syntax</i>).
CHOMSKY, 1981	Noam CHOMSKY, <i>Lectures on Government and Binding</i> (Foris, Dordrecht).
CHOMSKY, 1986b	Noam CHOMSKY, <i>The Knowledge of Language</i> (Praeger, Nova York).
CHOMSKY, 1986b	Noam CHOMSKY, <i>Barriers</i> (The MIT Press, Cambridge, Massachusetts).

- DIK, 1978 Simon DIK, *Functional Grammar* (North-Holland, Dordrecht).
- FILLMORE, 1968 Charles J. FILLMORE, *The Case for Case*, dins Emmon BACH i Robert HARMS (eds.), *Universals in Linguistic Theory* (Holt, New York).
- GRÀCIA, 1986 Lluïsa GRÀCIA, *La Teoria Temàtica*, tesi doctoral (Universitat Autònoma de Barcelona).
- GRÀCIA, 1987 Lluïsa GRÀCIA, *Tipi di ruoli tematici e modalità di assegnazione: i verbi inaccusativi con un Agente?* (apareixerà a les actes del XIII Incontro di Grammatica Generativa, Trento).
- GRUBER, 1965 Jeffrey S. GRUBER, *Studies in Lexical Relations*, tesi doctoral, MIT (reproduïda per Indiana University Linguistic Club, 1970).
- IKEGAMI, 1973 Yoshihiko IKEGAMI, *A Set of Basic Patterns for the Semantic Structure of the Verb*, «Linguistics», 117.
- HALE i KEYSER, 1985 Ken HALE i Jay KEYSER, *Some Transitivity Alterations in English*, Ms. MIT.
- JAEGGLI, 1984 Oswaldo JAEGGLI, *Passive* (Ms. University of South California).
- LAKOFF, 1966 George LAKOFF, *Stative Adjectives and Verbs in English*, report No. NSF-20 (Harvard Computational Laboratory).
- LAKOFF, 1970 George LAKOFF, *Irregularity in Syntax* (Holt, Nova York).
- LEE, 1973 D. A. LEE, *Stative and Case Grammar*, «Foundations of Language», 10.
- LYONS, 1977 John LYONS, *Semantics* (Cambridge University Press).

LLUÏSA GRÀCIA

A propòsit de «La gala està en son punt», una paròdia dramàtica del 1630, per Antoni Serrà Campins

Tot i l'estat fragmentari de la nostra documentació, podem afirmar que des de l'edat mitjana hi hagué a totes les terres catalanes un teatre popular i tradicional, tant de temàtica profana com religiosa, d'una vitalitat semblant al dels altres països europeus. Ni el misteri ni l'entremès, com tampoc els altres gèneres tradicionals, no varen tenir cap període de decadència semblant al de la literatura culta. La seva tradicionalitat i el seu arcaisme, que a vegades han sorprès els investigadors, són característiques que comparteixen amb la dramàturgia i la literatura populars de tot arreu. Recordem, per

exemple, la tan injustament oblidada rondallística, d'arrels prehistòriques. El que fóra sorprenent és que el teatre tradicional català no ho hagués estat, de tradicional i d'arcaic. L'anomalia en el desenvolupament de la nostra dramàturgia resideix més aviat en el fet que des del començament del segle XVI fins a mitjan XIX no hi hagi hagut també, al costat del teatre tradicional, un teatre innovador, concebut d'acord amb els grans corrents artístics del Renaixement, el Barroc i el Neoclassicisme. Durant els tres segles i mig de decadència el teatre més ambiciós que es representava i es componia als Països